

Beeldende kunst

Postacademische instellingen

		Aangevraagd	Geadviseerd
			<i>Bedragen in euro's</i>
Ateliers 63	Amsterdam	1.180.000	968.036
BAK, basis voor actuele kunst	Utrecht	300.000	0
Europees Keramisch Werkcentrum	Oisterwijk	1.275.000	667.600
Rijksakademie van beeldende kunsten	Amsterdam	3.338.000	2.989.538
Van Eyck	Maastricht	2.403.360	2.384.626

De categorie

In de Culturele basisinfrastructuur 2025-2028 (BIS) is artikel 3.34 van de Regeling op het specifiek cultuurbeleid bedoeld voor postacademische instellingen die een internationaal toonaangevend begeleidingsprogramma op het terrein van de beeldende kunst verzorgen. Er kan aan ten hoogste vijf instellingen subsidie worden verleend. Een instelling moet ten minste tien deelnemers begeleiden en beschikken over voldoende en adequate voorzieningen voor de begeleiding. Zij dient te streven naar een evenwichtige verhouding tussen nationale en internationale deelnemers en zich in eerste instantie, maar niet uitsluitend, te richten op deelnemers met een afgeronde beeldende kunstopleiding. De subsidiëring van een postacademische instelling gebeurt op basis van het aantal deelnemers. Per (fulltime) deelnemer is jaarlijks ten hoogste 66.760 euro beschikbaar. Het subsidieplafond is vastgesteld op 7.009.800 euro.

Algemene indruk

Het postacademische kunstklimaat in Nederland is uniek. Het programma-aanbod is zeer verscheiden en doorgaans van hoge kwaliteit. De duizenden aanmeldingen per jaar en de inbedding in een groot internationaal netwerk van partners en alumni onderstrepen de goede reputatie van de instellingen. Voor de subsidieperiode 2025-2028 zijn vijf aanvragen ingediend, alle vijf afkomstig van de huidige BIS-instellingen: Ateliers 63 (hierna: De Ateliers), BAK, basis voor actuele kunst (hierna: BAK), Europees Keramisch Werkcentrum (hierna: EKWC), Rijksakademie van beeldende kunsten (hierna: Rijksakademie) en Van Eyck. Eén aanvrager, BAK, combineert haar functie als postacademische instelling met haar functie als presentatie-instelling en heeft daarvoor ook een aanvraag ingediend. Die aanvraag is apart beoordeeld en wordt besproken bij Beeldende kunst: Presentatie-instellingen.

De postacademische instellingen zijn zeer verschillend qua traditie, omvang en programma en vormen daarmee een rijke impuls voor talentontwikkeling in het veld van de hedendaagse beeldende kunst. Ze zijn meer dan 150 jaar of nog geen decennium oud. Er werken tien tot vijftig deelnemers in residenties met een lengte van drie maanden tot twee jaar. Waar de ene instelling zich vooral faciliterend opstelt aan de individuele ontwikkeling van de kunstenaar kiest de andere een meer agenderende aanpak en trekt zij vooral deelnemers die zich willen verhouden tot een thematische invalshoek.

Opvallend in de plannen is dat de eerder ingezette beweging om zich als oord van introspectie explicieter te verhouden tot de buitenwereld, heeft doorgezet. De meeste postacademische instellingen willen niet alleen toegankelijker zijn voor publiek, ze zijn zich ook bewuster van de drempels die ze, vaak onbedoeld, opwerpen voor mogelijke deelnemers. Met een ruimere interpretatie van het begrip ‘kunstenaar’, het afschaffen of verlagen van inschrijfgelden en het verhogen van het vaak minimale maandstipendium pogen de instellingen toegankelijker en inclusiever te worden. In dit kader is er ook meer aandacht voor diversiteit onder adviseurs en bezoekende experts. De raad vindt dit sterk. Want de keerzijde van selectieve gemeenschappen met een sterke identiteit, zoals de postacademische instellingen zijn, kan zijn dat ze te homogeen en naar binnen gekeerd worden en daarmee inclusiviteit en innovatie in de weg staan.

Ook in de programma-inhoud dringt de buitenwereld meer en meer door. De meeste aanvragers reflecteren uitgebreid op de huidige maatschappelijke en geopolitieke uitdagingen en hoe die de kernactiviteiten en deelnemers direct en indirect raken. Bewustzijn van de actualiteit zorgt tevens voor aandacht en ambitie op het gebied van innovatie, bijvoorbeeld inzake ecologische duurzaamheid. Waar in de vorige BIS-ronde vooral Van Eyck opviel in haar zorgen om het klimaat, wordt duurzaamheid nu bijna door alle instellingen gethematiseerd. Sterker nog, de postacademische instellingen, en dan in het bijzonder Van Eyck, Rijksakademie en EKWC, ontwikkelen zich steeds meer tot onderzoekscentra op het gebied van duurzame (omgang met) materialen en technieken. Hun werkplaatsen ontpoppen zich als expertisecentra die ook breder maatschappelijk van waarde kunnen zijn. De raad vindt dit een positieve ontwikkeling, waarbij hij wel opmerkt dat de BIS-financiering, met haar strikt omschreven doeleinden en subsidieplafonds, niet bij machte is extra investeringen in deze onderzoeksactiviteiten te doen en dat de postacademische instelling primair een vrijhaven voor kunstenaars is en moet blijven.

In het verlengde hiervan is het ook zinvol kritisch te blijven op de eigen productiviteit. De meeste postacademische instellingen bieden een uitgebreid programma aan en zijn veel tijd kwijt aan het afhandelen van het nog altijd groeiende aantal aanmeldingen en de steeds complexere visumprocedures. Fair practice en fair pay krijgen terecht meer aandacht bij alle aanvragers en hebben grote invloed op de begrotingen. Het leidt doorgaans echter niet tot een focus in activiteiten. De raad erkent dat de balans tussen ontwikkeling en focus lastig is, maar vindt die wel belangrijk. Instellingen willen een steeds veelzijdiger kunstpraktijk bedienen of een meer agenderende rol spelen. Tegelijkertijd moeten hun ambities passen binnen de bedrijfsmatige mogelijk-

heden en de kerntaak van een postacademische instelling niet in de verdrukking brengen.

Hetzelfde geldt voor de plannen met betrekking tot publieksprogrammering. Het verheugt de raad dat de meeste postacademische instellingen zich openen voor publiek en daarmee ook hun lokale bestaansrecht verstevigen. Hij verwacht echter niet dat een postacademische instelling het subsidie-criterium 'Toegankelijkheid' op gelijke wijze invult als bijvoorbeeld een presentatie-instelling. Wat hij vooral belangrijk vindt, is dat er een heldere koers aan de publieksprogrammering ten grondslag ligt. Als duidelijk is waarom een instelling welke doelgroepen wil bereiken, kunnen educatie, participatie en marketing veel doeltreffender en efficiënter worden vormgegeven.

Een andere opvallende trend is dat de postacademische instellingen zich steeds meer profileren als gemeenschappen, waarbinnen men bij elkaar betrokken is en waar de noden van individuele deelnemers centraal staan. Collectieve werkvormen dringen door, er is een grotere zorg voor de interne werking van de instellingen en ook alumni worden niet vergeten. Wellicht hebben de coronaperiode, toen veel internationale residenten zonder netwerk en ver van huis 'vast' zaten, en de openbaar geworden incidenten rond grensoverschrijdend gedrag bij de Rijksakademie, waarover de instelling in 2021 ook zelf berichtte, hierbij gewerkt als katalysator. Fair pay, betere huisvesting, een goede mentale gezondheid en sociale veiligheid van deelnemers krijgen in de plannen doorgaans ruim aandacht. Deelnemers eisen meer transparantie van en zeggenschap in het beleid. De raad is blij met deze ontwikkeling en hoopt dat de instellingen kritisch blijven op sociale veiligheid, transparantie en inclusiviteit – voor deelnemers én team – en dat zij hierover onderling ook kennis delen. Postacademische instellingen bevinden zich in een relatief klein speelveld waarbij men binnenshuis sterk op elkaar is gericht. Dit kan leiden tot dubbelrollen en ons-kent-ons-sferen, wat een voedingsbodem is voor een onveilige werkomgeving.

De postacademische instellingen zijn zich ervan bewust dat hun bestaansrecht grotendeels afhangt van hun complementariteit. Gelukkig zien zij ook dat dit samenwerking niet in de weg hoeft te staan. Er is regelmatig sectoroverleg tussen de instellingen en in 2023 is er een gezamenlijk pleidooi richting het ministerie van OCW op gang gekomen teneinde de vergoeding per deelnemer in lijn te brengen met de reële kosten. In Amsterdam heeft De Ateliers toegang tot de veel uitgebreidere werkplaatsen van de Rijksakademie en wisselen de instellingen onderling kennis uit. Op het gebied van duurzaamheid zijn de Rijksakademie en Van Eyck met elkaar in gesprek.

De aanvragen

De kwaliteit van de aanvragen is over het algemeen hoog. Het in Oisterwijk gevestigde EKWC, waar in 2022 een directiewisseling plaatsvond, heeft wederom verrast met een vooruitstrevend en goed beargumenteerd plan. Met keramiek als medium wil de instelling het residentieprogramma en de organisatie meer toekomstbestendig maken door haar aloude onderzoeksprogramma een flinke impuls te geven en binnen de residenties een nieuwe

programmalijs op te zetten voor makers en opdrachtgevers. Een van de drie onderzoeksthema's, waar EKWC zelf maar ook het bredere maatschappelijke veld baat bij heeft, is 'Sustainability & Circularity'.

De Rijksakademie, de oudste, grootste en technisch best geoutilleerde instelling – heeft een degelijk plan neergelegd met helder omschreven doelen. Scherper dan in het vorige beleidsplan toont zij zich bewust van haar positie en verantwoordelijkheden ten opzichte van residenten en het bredere kunstenveld. De individuele ontwikkeling van de kunstenaars en de artistiek-inhoudelijke voeding die zij nodig hebben staan centraal. Het is met dat doel voor ogen dat de instelling de *social practice* werkplaats, digitale technologieën en duurzaamheid een versterkte plek in het programma geeft.

Ook in Amsterdam opereert De Ateliers. Net als bij EKWC trad hier in 2022 een nieuwe directeur aan. Het ateliermodel, waarbij jonge kunstenaars worden begeleid door gearriveerde collega's, en de kleinschaligheid maken van de instelling een unieke plek. Het begeleidingsprogramma is goed toegelicht, hoewel de 'holistische' benadering nog wel uitleg en concretisering behoeft. Actueel en passend bij het profiel van De Ateliers is het nieuwe programma-onderdeel Woonhuis, waar publiek toegankelijke tentoonstellingen kunnen worden gemaakt door de residenten of door *fellows* die zij aandragen.

Van Eyck in Maastricht kan zich qua historie en omvang meten met de Rijksakademie. Het geëngageerde, multidisciplinaire begeleidingsprogramma is onderscheidend en goed toegelicht. De raad vindt het sterk hoe het thema 'klimaaturgentie' uit het vorige beleidsplan is uitgewerkt. Met relationaliteit, positionaliteit, empathie en pluraliteit als leidende principes in programma en organisatie blijft er een duidelijk overkoepelend kader, maar lijkt er tegelijkertijd meer vrije ruimte voor individuele kunstpraktijken. Van Eyck toont zich ook zeer bewust van de verschillende posities van deelnemers: als eerste heeft zij – heel inclusief – sinds kort ook residentieplekken voor kunstenaars met kinderen.

Helaas heeft BAK, de jongste postacademische instelling, een aanvraag ingediend waarin zij haar kerntaak zo summier beschrijft en toelicht, dat deze in feite niet te beoordelen is. Het theoretische en politieke kader wordt uitvoerig beschreven en gepresenteerd, maar er is te weinig praktische vertaling – noch richting fellows, noch richting organisatie. Ook wordt onvoldoende beschreven wat de 'osmotische' relatie tussen de functie als postacademische en als presentatie-instelling inhoudt, en wat de fellows hieraan precies bijdragen.

Afwegingen

Op basis van het aantal aanvragen hoeft de raad geen keuzes te maken: er zijn niet meer aanvragen dan beschikbare plaatsen. Wel adviseert de raad de aanvraag van BAK niet te honoreren. Door haar onvolledigheid kan deze aanvraag niet worden beoordeeld zoals de andere plannen in dezelfde categorie. Gekoppeld aan twijfels over het functioneren van de instelling in de afgelopen jaren, komt de raad tot een negatief oordeel. De andere aanvragers hebben degelijke plannen ingediend die, behoudens enkele aandachtspunten,

alle voor honorering in aanmerking komen. Derhalve adviseert de raad alle aanvragers met uitzondering van BAK te subsidiëren.

Subsidieverdeling

Bij de financiële verdeling over de vier resterende aanvragers heeft de raad lastige maar onvermijdelijke beslissingen moeten nemen. Er zijn twee complicerende factoren. Allereerst is het totaalbudget van 7.009.800 euro met 1.486.560 euro overvraagd. Ook als BAK niet wordt gehonoreerd, is er onvoldoende budget om de overige gevraagde bedragen volledig toe te kennen. In de tweede plaats is de begroting van EKWC niet passend binnen de regeling omdat de instelling het maximale bedrag dat zij op grond van haar aantal deelnemers kan krijgen fiks heeft overschreden: met veertig parttime residenties van drie maanden per jaar kan EKWC maximaal 667.600 euro (10 x 66.760 euro) ontvangen en niet de gevraagde 1.275.000 euro. Wel hoopt de raad dat het ministerie van OCW met EKWC wil meedenken over aanvullende financieringsmogelijkheden voor de verdere verduurzaming van het keramische proces. Dat is immers het hart van de instelling. De raad begrijpt dat EKWC die verduurzaming niet uit de reguliere BIS-subsidie kan financieren.

Bij de verdeling van de gelden heeft de raad de rekenregel toegepast die hij voor alle categorieën hanteert waar sprake is van overvraging (zie 'Algemene inleiding'). Op grond daarvan adviseert hij de positief geadviseerde instellingen De Ateliers, Rijksakademie en Van Eyck hun subsidie uit peiljaar 2023 toe te kennen, plus de procentuele verhoging van het subsidieplafond voor 2025-2028 ten opzichte van 2023. Voor EKWC geldt een van de twee uitzonderingen op de rekenregel, namelijk dat een instelling niet meer kan ontvangen dan het voor haar geldende subsidieplafond. Als de rekenregel op EKWC zou worden toegepast, zou het subsidieplafond op basis van het aantal deelnemers worden overschreden. Daarom is de maximale subsidie die EKWC kan ontvangen 667.600 euro.